

ARCHIVNÍ A–Ž

Ad fontes: Causa Lety. Mediální stálicí na českém nebi žurnalistiky je drahnou řádku let „cikánský“ tábor Lety. Příčiny tohoto stavu jsou různé. Ať už je to současný stav místa v dominanci komplexu velkovýkrmny vepřů, či nic neřešící zájem politiků, stojící ve stínu konkurence akčních zásahů neonacistů. Téma dozajista mediálně vděčné, způsobující ve svědomí zdejšího národa směs nepřijemných reminiscencí, zasahuje z nedávných, avšak poznenáhlu rádoby pozapomenutých dějin až do živé, po skutku volající současnosti. Pozornému čtenáři navíc nemůže uniknout jistý fakt, kterým je právě fakt absence. O to více je tento stav zarážející, neboť o tábore v Letech i v Hodoníně byly napsány i opravdu věcné články či studie. V prvé řadě se jistě sluší připomenout knihu *Holocaust českých Romů* našeho největšího znalce této otázky prof. Ctibora Nečase. Publikace spočívá na studiu velkého množství pramenů, avšak ani prof. Nečas, ani jiní badatelé dosud neshlédli fond kriminální ústředny z let protektorátních uložený v Archivu Ministerstva vnitra v Kaničích. Právě v kompetenci neuniformované kriminální policie se totiž nacházelo – řečeno v dobové terminologii – „*potírání cikánského zlořádu*“. – Jistě nám materiály AMV Kanice nemohou nabídnout dokonalý obraz holocaustu Romů na českém území, netvoří ani ucelený fond, jak je tomu ve Státním oblastním archivu v Třeboni, nicméně fakt, že dosud nebyl zájem si zde dochované dokumenty prohlédnout, je zarážející. Namátkou bych

vedl zprávu oddělení K I/4b pražského kriminálního ředitelství, které se zabývalo romskou otázkou. Zpráva pochází z konce roku 1942 a přehledným způsobem shrnuje jednotlivé transporty Romů ze záchytného tábora (v orig. *Anhaltelager*) v Letech do tábora koncentračního v Osvětimi. Dozvídáme se, že tohoto roku poslední, v řadě již osmý transport, dosáhl dodáním 1 155 osob „*zločinců z povolání a asociálů jejich odstranění z lidské společnosti*“. – Určitý obraz o táborovém životě skýtá útlá publikace *Lagerordnung für die Zigeunerlager Lety bei Pisek (Böhmen) und Hodonin bei Kunstadt (Mähren)*. Zde se účel těchto táborů uvádí dvojí: „*a) vyřazení cikánů ze společnosti; b) jejich výchova k práci, pořádku a disciplíně*“. Velký prostor je v této publikaci věnován tělesné očiště, praní prádla a oblečení. Důrazně je zde řečeno, že si chovanci musí nejméně jednou denně mýt obličej, krk, ruce a čistit zuby. Pozornost je dále věnována vzájemnému chování, oslovování se, trávení volného času – výslovně je zakázáno hraní karetních her a jakýchkoli jiných her o peníze, naopak zpěv a orchestr je zmíněn jako povolený, stejně jako jiné takové hry „*sloužící zájmům společenství cikánského tábora*“. Jako dorozumivací řeč je povolena pouze němčina, „*cikánština je zakázána*“. Větší část táborových pravidel zaujímá jeden z důvodů zřízení tábora: organizování práce. Úvodem se zde praví, že prací je povinován každý praceschopný chovanec tábora. Pracovat se mělo jak v tábore, tak i mimo tábor.

Děti od tří let měly být pod dohledem táborové vychovatelky a od šesti let se měly vyučovat čtení, psaní a počítání. Vstávalo se v létě v pět hodin, v zimě v šest a o nedělích a svátcích o hodinu později, poté se měli chovanci umýt, nansdílat se a odebrat se do práce. Požívání alkoholu bylo zakázáno, kouření taktéž, ovšem jako určité povzbuzení či za odměnu mohlo být v ojedinělých případech velitelem tábora povoleno, maximálně však na tři cigarety denně. – Tyto výňatky z táborového řádu „*Cikánského tábora v Letech*“ nám snad mohou poskytnout určitou představu, jak tábor fungoval, nebo spíše fungovat měl. K úplnému obrazu skutečného provozu je neoddi-skutovatelně nutná rozsáhlejší pramenná základna. Uvádím zde tento příklad pouze jako ukázkou typu pramenů vztahujících se k této problematice; pramenů, jež jsou uloženy v Archivu MV v Kaničích. [TZ]

Aktiv. Otázce „*aktivu*“ či někdy též „*konzultantů*“, tedy nikde neevidovaných, proto dodnes anonymních informátorů Státní bezpečnosti (na rozdíl od tajných spolupracovníků např. Správy zpravodajské techniky, jejichž evidence byla v roce 1989 zničena), jsem již jednou věnoval letmou pozornost. (Srov. FROLÍK, Jan: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*, SAP 2/2002, s. 496–497, pozn. č. 215.) To jsem ovšem tehdy netušil, že se mi podaří najít materiály, dokládající instituci aktivu již v roce 1950. Tehdy vydalo krajské velitelství StB v Brně podřízeným okresním útvarům pokyn vypracovat

v okruhu své působnosti také evidenční karty jednotlivých obcí, které měly obsahovat veškeré dostupné údaje o každé obci v okrese a jejích obyvatelech, tedy jakýsi „rodopis“ obcí. Mimořádně zajímavá je v námi sledované souvislosti předposlední rubrika karty, označená písmenem „D“, která slouží k podchycení D-pramenů, tj. takových osob, o kterých je orgánům známo, že jsou „*kdykoliv schopny poskytnout kterémukoliv bezpečnostnímu orgánu veškeré zprávy z jejich bydliště, např. předseda KSČ, JZD apod. Jsou to takové osoby, které nejsou přímými a řádně obhospodávanými spolupracovníky jednotlivých orgánů.*“ (Srov. AMV, f. 310-10-1, *Směrnice na zřízení věcné operační kartotéky O StB a VO StB* z 17. 11. 1950.) Protože jde o cyklostylovaný dokument, lze předpokládat, že okresní útvary StB přinejmenším v tehdejší Brněnské kraji se touto směrnicí také řídily. Bohužel, žádná taková karta se do roku 1989 nezachovala. Šlo by nepochybně o velmi výmluvný a hodnotný pramen nejen z hlediska historického, ale i sociologického. Myslím, že citace vystihuje „*aktivu*“ velmi výmluvně. Ve velkých městech k němu jistě patřili i předsedové místních organizací KSČ, uličních výborů, domovnice a ve velkých podnicích též pracovníci kádrových oddělení a oddělení zvláštních úkolů. Stranou naší pozornosti by neměli v této souvislosti zůstat ani příslušníci Pomocné stráže VB, jejichž úloha zejména v malých obcích byla prakticky nezastupitelná. V rozkaze z roku 1962, kterým jim bylo vysloveno poděkování u příležitosti desátého výročí založení, byla PS VB definována jako „*více než stotiscová*

armáda“, ba dokonce náznak „*budoucí komunistické samosprávy*“. (Srov. Rozkaz ministra vnitra č. 12 z 16. 5. 1962.) [JF]

AMV-oddělení vyšetřovacích a operativních spisů v roce 2005. Ve služební studovně oddělení bylo v roce 2005 uskutečněno 1 142 badatelských návštěv, při kterých byly předloženy veškeré archivní a registrační protokoly k zdejšími fondům, kartotéka k Akci 48 včetně tzv. svazků vyhodnocení, 3 770 svazků v originále a 1 286 mikrofiší. Kromě toho pracovníci oddělení připravovali materiál předkládaný žadatelům v pražské badatelně Na Struze (celkem 1 574 svazků a 437 fiší) a na pracovišti v Pardubicích. Pro potřeby žadatelů celkově vyhotovili 23 486 listů fotokopii archivních materiálů. Podrobnější informace o činnosti jednotlivých oddělení Archivu Ministerstva vnitra najdete na našich webových stránkách www.mvcr.cz/archivnictvi/archivmv.html. [W]

Blázni jsou snad nejsvobodnější lidé na světě, jak dokazuje již Erasmus Rotterdamský a po něm třeba náš Švejk. Také Bezpečnost, která bez milosti likvidovala každého, kdo se jí jen trochu znelíbil, nakonec musela kapitulovat před oligofrenikem L. Rybářem, chovancem ústavu pro postižené osoby, který chodil ještě v dubnu 1976 s čs. trikolorou, letopočtem 1968 a jmény Dubček, Smrkovský, Černík na klopě kabátu. Své nemoci a vzhledu navíc zneužíval k žebrání a co horšího: „*Dokonce se jako žebrák nechává fotografovát cizinci za určitý úplatek.*“ [DS]

Dotazy veřejnosti nejsou mnohdy jednoduché, někdy obsahují i zavádějící údaje. Archiváři musí vynaložit mnoho úsilí, aby jejich korespondence s žadateli nebyla o negativních výsledcích, přičemž je nutné využít několika archivních fondů, jak státobezpečnostních, tak Veřejné bezpečnosti nebo Pohraniční stráže nacházejících se v různých odděleních Archivu MV, aby se úspěch dostavil. To byl i případ dotazu k tzv. hrušeckému tanku (podle obce Hrušky u Břeclavi), s nímž se pan Beneš pokusil neúspěšně uniknout v roce 1970 za hranice. Badatel si předsevzal nastítnit vznik tohoto vozidla a zjistit, jak v době vzniku vypadalo. – Jelikož StB tuto událost šetřila, dalo se předpokládat, že existuje v AMV-oddělení vyšetřovacích a operativních spisů vyšetřovací svazek vedený na pana Beneše. Žadatel se pokusil dodat křestní jméno a ročník narození, ale svazek na základě těchto údajů nalezen nebyl. – Žádost pak putovala do AMV, oddělení Brno-Kanice. Zde nám pomohlo, že jsme si „pamatovali“ dva roky starou informaci od kolegů z pražského oddělení AMV (Na Struze) o datu události, a tudíž jsme mohli poměrně rychle v příslušné registraturní knize (protokol vyšetřovacích spisů) nalézt osobní údaje jmenovaného a tentokrát již bylo možné v oddělení vyšetřovacích a operativních spisů požadovaný svazek zjištěné osoby nalézt. – Ale ouha! požadovaná fotografie „pancéřování“ tanku se v něm nenacházela. Jelikož tím byla „státobezpečnostní“ linie fondů vyčerpána a prameny z fondů Pohraniční stráže o „tanku“ také mlčely, protože vozidlo nebylo zadrženo příslušníky PS, byl prověřen ještě fond Hlav-

ního velitelství Veřejné bezpečnosti a úspěch se dostavil: svodka z Brna obsahovala zevrubnou informaci včetně foto tanku a uváděla, že po neúspěchu pan Beneš pěšky přešel státní hranici u Valtic. Takže ještě zbývalo najít v pohraniční knize roty Valtice Rajsna onen záznam a případ byl „pod střechou“. Má-li někdo chuť vidět tank „živě“, může využít dalšího zařízení rezortu vnitra – Muzea Policie ČR. [PV]

Doupě, Hnízdo, Hrad a Výrovka. A mohli bychom dodat Premiér, neboť to je nadřazený krycí název objektového svazku, vedeného československou rozvědkou na „redakci ideodiverzního emigrantského časopisu Svědectví v Paříži“ v letech 1974–1990 (nacházejí se v něm ovšem i materiály starší, od roku 1948). Hlavní protagonista Pavel Tigríd je zde označen krycím názvem Dárek a v záhlaví uvedené názvy pak znamenají redakci Svědectví na rue Croix (Hnízdo), na rue du Pont (Doupě), Tigrídovo bydliště v Héricy sur Seine (Hrad) a penzion ve švýcarském Verbier, respektive byt Pavla Tigrída v tomto penzionu (Výrovka). Svazek byl Archivu MV delimitován z Úřadu pro zahraniční styky a informace počátkem tohoto roku a byl zařazen do archivu pod signaturou UZ-7. [W]

Emigrace ve Švýcarsku a ve Francii. Na sklonku minulého roku byly AMV delimitovány z Úřadu pro zahraniční styky a informace dva objektové svazky (respektive jejich dochovaná torza) bývalé I. správy, tedy rozvědky, jejichž zpřístupnění jistě potěší historiky, zabývající se dějinami československé emigrace v le-

tech 1948–89. Jedná se o objektový svazek (dále OBS) Emigrace ve Švýcarsku (registrační číslo 12398, a. č. UZ-5, 1 hlavní svazek + 33 podsvazků), zavedený 7. listopadu 1969 s cílem „...*strukturálně rozpracovávat za účelem získání uceleného obrazu o činnosti emigrace v zemi, ...aktivně rozpracovávat skupinu bývalých funkcionářů KAN v Basileji, ...aktivně rozpracovávat osobu Šika...*“, který obsahuje písemnosti z let (1948) 1963–89. V tzv. tematických podsvazcích tohoto OBS nalezneme jak všeobecné informace o čs. emigraci ve Švýcarsku či dílčí poznatky k jednotlivým osobám nebo událostem (např. místa shromažďování čs. emigrace, setkání čs. emigrantů s A. Solženicynem, opatření k provokacím při utkání ČSSR – SSSR na mistrovství světa v ledním hokeji v roce 1971, stavy čs. emigrace v jednotlivých zemích v roce 1971, počty čs. občanů v uprchlických táborech v roce 1969, názory čs. emigrace, zprávy o činnosti emigrace, seznamy emigrantů), tak ucelené materiály k „dílcím objektům“ zájmu čs. komunistické rozvědky. K posledně uvedeným se řadí zejména podsvazky nazvané Svaz spolků (tj. Svaz československých spolků ve Švýcarsku, Verband der tschechoslowakischen Vereine in der Schweiz), které začínají agenturní zprávou o zvolení JUDr. Miroslava Tučka novým prezidentem svazu (1970), a podsvazek Světová rada církví (materiály z let 1984–89). Součástí OBS jsou rovněž tzv. podsvazky osobní, tj. vedené na jednotlivé osoby. – Skromnějším, alespoň tedy co se rozsahu týče, se jeví být OBS Emigrace ve Francii (registrační číslo 12398, a. č. UZ-6, 1 hlavní svazek + 17 podsvazků). Byl za-

ložen rovněž 7. 11. 1969 a zaměřen na „účinné rozpracování hlavních zájmových osob v čs. emigraci ve Francii, zejména P. Tigrida“. K nejzajímavějším dokumentům tohoto OBS patří souhrnné zprávy o činnosti čs. emigrace ve Francii, osobní korespondence Jožky Pejskara, Vojtěcha Grubera a Eduarda Řeháka, podsvazek nazvaný Stážísté a stipendisté (o čs. studentech ve Francii v letech 1969–71) a v neposlední řadě osobní podsvazek Antonína Šnejdárka (materiály z let 1947–79). [W]

Husák jako betlémová figurka je jistě představa dosti zvláštní, ale možná mnoho nechybělo a kdo ví... Pojďme ale napřed hlouběji do historie. Předobrazem Drdova *Vyššího principu* byla skutečná událost, která se stala na příbramském gymnáziu za protektorátu, kdy jeden student vytrhl před ostatními z tehdejšího časopisu *Zdroj* obrázek snad Adolfa Hitlera s tím, že tam nemá co dělat. Totalitní moc je na své symboly nesmírně hrdá a nesnese jejich jakékoliv zesměšnění natož dehonestaci. V roce 1984 stálo Státní bezpečnosti za záznam v objektovém svazku školství ve východních Čechách, že na Střední průmyslové škole stavební v Náchodě došlo k něčemu podobnému. 15. března (jak symbolické datum) 1984 byl ve třetím ročníku „zjištěn výskyt znehodnocené učebnice, ve které byl znehodnocen snímek s. Husáka, a to tím, že tento byl částečně vystřižen nůžkami, a to na způsob, jak jsou stojící postavy ve skládácím betlému“. Bylo zjištěno, komu učebnice patřila a kdo s ní dále pracoval. Oba studenti však svorně popírali svou vinu. Celou věc mělo vyře-

šit ředitelství školy snížením známky z chování a důtkou, ale rukopisná poznámka nasvědčuje, že studenti se stali objektem státobezpečnostního šetření a pohovoru. Škoda, mohli jsme mít betlém zase o jednu figurku bohatší. [DS]

Invalidé. Je známou skutečností, že Státní bezpečnost viděla a nalézala nepřítele všude, ale to, že se zaměřila i na nemohoucí invalidy, to už je opravdu jen pro otrlé. V polovině 70. let se zcela vážně zabývala situací v tzv. invalidovně v Hořicích, a sice volbami do samosprávy pacientů. „Členové KSČ ze zdravotního personálu se obávají, aby ve volbách nevyhráli pravičáci. Na pokojích mladých pacientů se objevují plakáty se sexem a americké vlajky.“ Obavy se skutečně vyplnily, na kandidátku se dostaly osoby „s pravicovým zaměřením, propagující západní kapitalistický způsob života“. Ale nedosti na tom, poslyšme, koho se StB obávala: „Předsedou této samosprávy se stal Voříšek Karel, bývalý aktivní voják ČSLA, nepřátelsky zaměřen proti zřízení, trvale ochrnutý.“ Rovněž dalšími členy samosprávy byly osoby odkázány na invalidní vozík. Pracovník oddělení StB Jičín rezignovaně dodal, že je „velmi zajímavé, že jsou vyznavateli západního způsobu života, i když jim je negace západního způsobu života ve vztahu právě k postiženým osobám vysvětlována“. Co k tomu více dodat? [DS]

Jak zastavit ministra zahraničních věcí. Skutečně příkladné plnění služebních povinností hlídkou Pohraniční stráže ilustruje událost, jež se stala na státní hranici v červnu 1950. Dvoučlenná hlídka

útvary PS Lanžhot střežila ze dne 23. na 24. června 1950 v celním pohraničním pásmu na okraji obce Lanžhot státní silnici Břeclav – Bratislava. Předepsáno měla pátrání po pěti jugoslávských příslušnících, prchajících z Prahy. Asi kolem 00.30 hod. dne 24. června hlídka zahlédla ve směru od Břeclavi světla osobního automobilu. Její velitel svob. Jaroslav Šťastný proto vstoupil do vozovky a na vzdálenost 80 m dával posádce předepsané znamení červeným světlem k zastavení. Auto zn. Tatraplán sice zpomalilo, avšak ve chvíli, kdy dojelo až k hlídce, přidal jeho řidič znovu plyn a začal z místa ujíždět. Svobodník Šťastný se proto rozhodl použít k zastavení služebního samopalu a po ujíždějícím autu vypálil krátkou dávku čtyř ran. Po střelbě se vůz ve vzdálenosti asi 10 m od hlídky zastavil. Současně s tím přijelo k hlídkujícím druhé osobní auto, z něhož vystoupilo pět ozbrojených mužů. Nejednalo se ovšem o žádné diverzanty, nýbrž – jak krátce nato hlídka zjistila – o příslušníky Státní bezpečnosti. Ještě větší překvapení však čekalo svědomité pohraničnický v ostřelovaném voze. Kromě dalších tří příslušníků Státní bezpečnosti v něm totiž seděl tehdejší ministr zahraničních věcí a pozdější předseda vlády Viliam Široký. Co se dělo poté, si lze jistě snadno domyslet. V dálnopisném hlášení Pohraniční strážie útvaru 7196 Znojmo čj. 231/83-43/1950 ze dne 24. června 1950 o použití zbraně bez výsledku (AMV Kanice, fond PS, použití zbraně, rok 1950, k. 115) se píše: „*Po provedené kontrole příslušníci StB vyhrožovali hlídce, že si to odskáče, a poučovali hlídku, jak má zakročovat. Hlídka PS poukázala orgány StB*

na to, že zakročovala podle platných předpisů a rozkazů správně, načež jí tyto příslušníci StB řekli, že to jsou blbě předpisy.“ [AS]

Kapitán. Na konci minulého roku byl AMV delimitován z Úřadu pro zahraniční styky a informace personální spis bývalého, neblaze proslulého čs. rozvědčíka Pavla Minaříka. Vedle řady jiných zajímavostí obsahuje tento 194stránkový svazek původně vyučeného topenáře usnesení Městského soudu v Brně ze dne 9. března 1976, kterým se ruší rozsudek tohoto soudu ze dne 9. června 1971 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 22. července 1971, jímž byl Pavel Minařík uznán vinným z trestného činu opuštění republiky a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 3 roků. Svého činu se měl dopustit tím, že dne 5. září 1968 odcestoval na podkladě řádného cestovního dokladu na dobu 30 dnů do NSR, ale ve stanoveném termínu se zpět nevrátil, o prodloužení pobytu v cizině nepožádal a od 7. října 1968 zůstal jako československý občan bez povolení příslušných československých úřadů v zahraničí. Soud tehdy netušil, „*že Pavel Minařík nežůstal po dni 7. 10. 1968 v cizině bez povolení československých úřadů, nýbrž že jako pracovník československé rozvědky byl do ciziny vyslán za účelem splnění rozvědčích úkolů*“. Soud pak vrátil trestní věc proti Minaříkovi k došetření prokurátorovi a ten jeho trestní stíhání zastavil. Co dodat? Snad jen slovy písně Josefa Laufera „*díky vám, díky, chlapíku statečný, za vaši odvalu, rozum a sílu...*“ [RK]

Mauzoleum. Dne 17. listopadu 1953 převzala VIII. správa Ministerstva vnitra do své péče od Ministerstva národní obrany „Mauzoleum Klementa Gottwalda“, budované od smrti „prvního dělnického prezidenta“ v březnu 1953 na hoře Vítkově v Praze (viz ČERVINKA, Stanislav ml.: *Klement Gottwald na Vítkově – balzamizace těla v materiálech ÚV KSČ*, In: *Securitas imperii 7. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*, Praha 2001, s. 319–351). Za tím účelem byl usnesením politického sekretariátu ÚV KSČ ze dne 5. října toho roku schválen návrh na zřízení zvláštního útvaru MV pro zabezpečení těla a Mauzolea Klementa Gottwalda, organizačně začleněného do VIII. správy. Početní stav jeho pracovníků se vyšplhal k číslu 98, i když původní návrhy mluvily dokonce o 124. Občanští zaměstnanci tvořili pouze nepatrné procento, bylo jich 15. Zbytek útvaru reprezentovali příslušníci SNB v počtu 35 mužů a příslušníci strážní roty Vnitřní stráže v počtu 48 mužů. V čele stál náčelník Mauzolea, který řídil a kontroloval veškerou činnost v objektu a zodpovídal za ni a zároveň zajišťoval styk se sovětskými lékaři, kteří měli v nejbližších letech provádět péči o ošetření Gottwaldova těla. Jeho zástupci pak příslušelo především materiální zabezpečení nutné k ošetření těla. Útvar se dále skládal z oddělení vnitřní ochrany, oddělení technické služby a oddělení pomocné služby. První z jmenovaných oddělení tvořili čtyři velitelé směn, střídavě konající službu a v době nepřítomnosti náčelníka velící celému útvaru Mauzolea. Kontrolovali vnitřní ochranné zařízení a vykonávali dohled nad úklidem v hlavních pro-

storách. Dohlíželi rovněž nad přístupem všech osob do hlavní části Mauzolea. Jednotlivým velitelům pak podléhalo celkem 16 orgánů, provádějících vnitřní ochranu hlavních částí a v době návštěv dohlízejících nad klidným průchodem návštěvníků. Oddělení technické služby tvořili hlavní technik, který zodpovídal náčelníku za bezproblémový chod všeho technického zařízení, pět dispečerů, střídavě konajících službu u dispečerského stolu, a tři elektrikáři pro obsluhu strojů a energetických zařízení. Oddělení pomocné služby pak zase tři laborantky, čtyři řidiči, jedna písáčka, pět uklízeček první kategorie a šest uklízeček druhé kategorie. – Rota příslušníků Vnitřní stráže měla být začleněna do organizace 7. zvláštního praporu VS – pro ochranu Hradu. Složena měla být kromě velitelů z vojínů prezenčně sloužících, kteří vedle výkonu strážní služby museli provádět výcvik a školení dle řádů a předpisů ČSA. Úkoly roty prováděl její velitel prostřednictvím jedné čtyřčestné stráže a tří čet pro strážní službu, tzn. vnější střežení Mauzolea. Čestná strážní stanoviště byla dvě, a to u hlavního vchodu do pantheonu. V době návštěv, podle rozhodnutí politického sekretariátu a sovětských lékařů uskutečňovaných třikrát až čtyřikrát týdně, průměrně po třech hodinách, měla rota VS stavět dvě strážní stanoviště u vchodu do smutečního sálu, v němž bylo vystaveno tělo Gottwalda, a další dvě čestná stanoviště u hlavy sarkofágu. Ochrana památníku a přilehlého objektu energetické rezervy zvenku byla realizována od setmění do rozednění formou obchůzkového střežení, tj. pomocí dvou pohyblivých strážních stanovišť.

Střídání strážných VS se mělo provádět po dvou hodinách. Vnitřní ochrana Mauzolea příslušela příslušníkům SNB (AMV Kanice, f. A 2/1, in. j. 513). [RK]

Několik vět. Jeden z posledních vyšetřovacích spisů centrálních vyšetřovacích útvarů komunistické Státní bezpečnosti má v předlouhé archivní řadě estébáckých „vyšetřování“ (rozuměj: výsledků, pronásledování, šikanování, mučení atp.) pořadové číslo 42 391 (přesná signatura V-42391 MV) a týká se petice *Několik vět*. Trestní stíhání (zatím proti neznámému pachateli) bylo zahájeno 26. 7. 1989 pro pobuřování: „... s úmyslem vyvolat u čs. veřejnosti hromadné protestní akce, namířené proti politice KSČ a její vedoucí úloze... [je] rozšiřována písemnost *Několik vět*...“ (vyšetřovatel odboru vyšetřování StB Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje kpt. JUDr. Zdeněk Grulich). Pachatel sice určen nebyl, nicméně vzápětí proběhly domovní prohlídky u Alexandra Vondry, Stanislava Devátého, Jana Urbana, Jiřího Křížana, Anny Šabatové a rozjel se celý mechanismus estébáckého vyšetřování, při němž bylo vyslechnuto přes devadesát svědků. Vyšetřovací spis mj. obsahuje písmoznalecký posudek (9. 8. 1989) tří dopisů, zabavených A. Vondrovi, podepsaných „*Vašek*“ nebo „*V. H.*“, z nichž jeden byl dokonce datován („25/7/89 *Hrádek*“). Pracovník Výzkumného ústavu Federálního ministerstva vnitra Jiří Laštovka v pisateli dopisů po dlouhém rozboru identifikoval Václava Havla... Zbývá jen podotknout, že vyšetřování (a trestní stíhání) bylo zastaveno 7. prosince 1989. [W]

Operativní technika. Krycí názvy nasazování operativní techniky StB se v průběhu let měnily, podle *Směrnic o používání operativní techniky* (A-oper-IX-1) z roku 1959 existovalo šest základních tzv. technických úkonů (TÚ), které měly napomoci „odhalovat a usvědčovat nepřátelské protistátní živly a bojovat s agenty imperialistických rozvědek“: č. 103 (tajný odposlech), č. 52 (přechodný odposlech), č. 77 (tajný výjem), č. 330 (tajné kompromitující fotografování a filmování), č. 88 (otevírání a zhotovování speciálních zajištěných zásilek a schránek) a č. 220 (telefonní odposlech). Tyto *Směrnice* byly v platnosti do roku 1964, kdy byly zrušeny rozkazem ministra vnitra č. 45. Za zmínku stojí úvodní upozornění *Směrnic*: „Důsledně je nutno dodržovat zásadu, že operativní technika nesmí být používána ve stranických objektech a v objektech, v nichž jsou konána zasedání orgánů strany, ...dále v bytech stranických funkcionářů, ve stranických hotelích, rekreačních střediscích, chatách apod.“ [W]

Personální depozitář Archivu MV ČR v Kanicích spravuje personální spisy bývalých příslušníků a občanských zaměstnanců MV. Nejstarší ročníky sahají až k roku narození 1910. Je to materiál, který nám právě svou unikátní celistvou dochovaností a specifickým zaměřením na práci s „lidským materiálem“ přibližuje profil člověka ve službách MV (úroveň jeho vzdělání, vyjadřovací schopnosti, názory a charakterové vlastnosti čelící nebo se podvolující tlaku vládnoucí ideologie) daleko lépe a více než studium strohých archivních dokumentů. Jako červená nit se písemným projevem per-

sonálních spisů vine typické „vymývání mozků“ projevující se zejména prázdnotou frázovitostí a přílišnou šroubovaností ustálených výrazů. Jejich nevhodné použití v čase a prostoru mnohdy vážnou věc neúmyslně zesměšňuje. Neobratnost v písemném projevu spolu s gramatickou slabostí a myšlenkovou atrofií reflektuje obraz vzdělanosti v bezpečnostním aparátu. Od silné nedovzdělanosti příslušníků v 50. a na počátku 60. let, jejichž hlavním předpokladem pro výkon služby byl správný třídní původ, přes konec 60. a počátek 70. let, kdy s rozvíjejícím se středním rezortním školstvím získávalo i větší množství příslušníků středoškolské vzdělání, až posléze v dalších letech s nástupem nové generace a také vznikem Vysoké školy SNB přibývalo vysokoškolsky vzdělaných pracovníků v bezpečnostním aparátu. Doslovně citujeme několik úryvků z personálních spisů, které transkribujeme s originálními gramatickými chybami a které jsme se snažili vybrat tak, aby co nejlépe dokumentovaly předchozí úvahy: „*Své mládí jsem prožil a vyrůstal ve vesnickém a od 10 let proletářském – dělnickém prostředí... Protože rodiče buď dělali a nebo sháněli jako pomocní dělníci žibobití se o mně a sestru mnoho starat nemohli a tak jsem se ani ve škole dobře neučil a 2x jsem propadl... Bratr ženy je primář v nemocnici a člen strany po 45 roku. Je to tak trochu intelektuál ale má nějaké stranické funkce jako odborník. Jeho žena je však zarytá stranička nár. soc. a to ho asi dosti brzdí. S ní se skoro vůbec nestýkáme a já vůbec a moje žena se s ní již často pospářila... V roce 49 na podzim jsem se dopustil hrubého služebního poklesku za který*

jsem byl potrestán služebně i stranicky. Služebně přeřazením do správy TNP a stranicky důtkou s výstrahou. Tohoto budu stále litovat a stále se snažit, abych to straně a službě vynahradil všemožným pracovním úsilím.“ – „Politicky je průměrný a své vědomosti stále doplňuje čtením různých politických děl, které vlastní ve své chudé knihovničce.“ – „Nyní staříčka ustaraná žena bydlí sama ve vlastním chudičkém domečku a je spokojena. Chválí si dnešní režim a žije bez bídy a nedostatků.“ – „Povahy jest veselé, přímý, čestný, poctivý, pravdomluvný, lehkomyslný, nechá se svést soudruhy k lehkomyslnému životu, rád navštěvuje zábavní podniky se ženami a má náklonnost k pití alkoholických nápojů i někdy opije se však vždy mimo službu.“ – „Pokud je pramenu známo...“ – „Pro službu v SNB dobře upotřebitelný...“ – „Není oddán nemírnému požívání alkoholických nápojů, surovostem a výtržnostem...“ – „Nestačí-li mu teoretické argumentace, dovede věc vysvětlit za pomoci silně vyvinutého třídního instinktu...“ – „Chodí vkusně a inteligentně oblékaná.“ – „Podnapil se tak, že při tanci spadl na zem a strhnul s sebou i svoji tanečnici, která nepoužívala dobré pověsti.“ – „Do protokolu jsem uvedl vše po pravdě a sice, že jsem se jmenovanou měl poměr, ale za účelem (2x), abych zjistil jaký cíl jmenovaná sledovala předstíráním zamilovanosti.“ – „Politicky nebyla nikde organizována, avšak její sklony byly vždy s dělnickou třídou.“ – „Řízení zákroku bylo nesprávné, že se to hned pozná, že nemám doktorát.“ – „Vím však určitě, že ona za ním nelezla jak tvrdila tady soudružka, ale že k ní chodil on a že to byla

známost dvou svobodných lidí. Která neopravňuje takto o soudružkách hovořit.“ [MM]

Prameny k životním osudům Závěše Kalandry v Archivu MV. Před několika týdny vydalo nakladatelství Havran první historickou monografii věnovanou levicovému politikovi, literárnímu historikovi a publicistovi Závěši Kalandrovi (BOUČEK, Jaroslav: 27. 6. 1950. *Poprava Závěše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ.* Praha 2006, 163 s.). O zaměření knihy spíše vypovídá zvolený podtitul (možná by mohl být ještě doplněn přívlastkem meziválečná), neboť Kalandrově popravě a předchozímu zatčení, vyšetřování a odsouzení se J. Bouček věnuje pouze na několika stranách. Kniha je spíše zaměřena na širší čtenářskou obec a nesplňuje nároky kladené na odborný text, neboť v ní chybí poznámkový aparát. Autor ovšem na druhou stranu uvádí seznam použité literatury a pramenů, podle něhož v AMV studoval dokumenty označené signaturou „H-213, *Trestní spis Z. Kalandry*“. Pod zmíněnou signaturou se skrývá osobní svazek, který byl referátem 2011 1. oddělení II. sektoru Velitelství StB založen 25. 5. 1951, tedy necelý rok po Kalandrově popravě. Do archivu byl na návrh staršího Eduarda Chalupy z 1. oddělení 1. odboru III. správy MV uložen v září 1954. Spis, který obsahoval celkem 375 listů, byl do archivu uložen „na trvalo“ na základě rozhodnutí náčelníka 2. oddělení I. zvláštního odboru MV definitivně v září 1961. Dne 16. 1. 1980 ovšem komise z 1. oddělení SEO FMV část dokumentů vytřídila a zničila. Dnes tedy ob-

sahuje celkem 240 listů, většinou se jedná o výpisy z vyšetřovacích spisů a zabavenou dokumentaci z domovních prohlídek (nejcennější jsou dopisy slovenského pověřence školství a osvěty Ladislava Novomeského, určené v letech 1947 a 1948 Z. Kalandrovi). Dokumenty jsou řazeny převážně tematicky a představují pouze malou část pramenů, které jsou k Z. Kalandrovi v Archivu MV dochovány. Z poznámky „*Trestní spis*“ není možné určit, zda autor studoval vyšetřovací spisy k akci „Střed“ (AMV, V-6301 MV), v jejímž rámci byl Kalandra zatčen a vyšetřován. Celkem se ve skutečnosti dochovalo 129 spisů (obsahují více než 21 000 stran), z nichž některé jsou velice cenným pramenem pro téma, kterému se Bouček věnoval (zejména V-6301 MV, svazek č. 1, 10 a 109). Z knihy je spíše zřejmé, že autor uvedené vyšetřovací spisy patrně neviděl. Je to jednoznačně na škodu věci, neboť tyto spisy obsahují velké množství dokumentů nejen o vyšetřování a přípravě otřesného „soudního procesu“, ale také o předchozích životních osudech Z. Kalandry. Jak již před časem napsala V. Vaníčková (*Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 3/2005, s. 431), je například v jedné z dokumentačních příloh zachován dopis Karla Teigeho. Důležitým pramenem ke Kalandrově biografii jsou rovněž spisy, kde jsou zachovány výpovědi a další dokumenty k vyšetřování JUDr. Oldřicha Pecla (V-6301 MV, č. 9 a 112). Bouček ve své knize bohužel neuvádí, kdo konkrétně Kalandru vyšetřoval. Odpověď lze nalézt ve zprávách a výpovědích někdejších příslušníků referátu 46a sektoru IIa (v roce 1950 zde působili Pimpara,

Hrbáček, Svoboda, Janoud a Stárková) v letech 1962 a 1963 (H-785/6, H-786/3). V Archivu MV se nachází ještě jeden důležitý rozsáhlý soubor dokumentů k sledovanému tématu. Jedná se o několik svazků z fondu „Ústředna StB po roce 1945“ (AMV, 305-737-3, 4, 5, 6; 305-738-1; celkem přibližně 640 stran), v nichž jsou uloženy dokumenty k pouňorovému vyšetřování činnosti „trockistů“, „trockistů-surrealistů“ a „trockistických skupin“. Většina dokumentů vznikla činností vzpomínaného referátu 46a. Státní bezpečnost při evidenci „nepřátel“ používala metodu „kontaktní viny“ – na základě

zpráv konfidentů a výpovědí vyšetřovaných osob sestavovala seznamy předválečných odpadlíků z KSČ a osob, s nimiž se stýkali. Následně se zajímala – pokud žili – o jejich postavení a činnost v poválečném období. V jednom z těchto svazků (305-737-6) je například dochována kopie titulní strany jinak obtížně dostupného čísla *Proletářských novin*, které v letech 1937–38 vydávali Z. Kalandra s Josefem Guttmanem. Právě zde (a nikoliv v *Proletáři*, jak uvádí Bouček na s. 67), byl 15. dubna 1938 (nikoliv podle Boučka v lednu 1937) otištěn protest 13 významných českých intelektuálů

Ročník 1938 č. 1. **Po konfiskaci druhé opravené vydání.** 15. dubna 1938.

PROLETÁŘSKÉ NOVINY

Proletáři všech zemí, spojte se!

V těžkých dobách.

Náš časopis se zrodil v těžkých dobách. Snad v nejtěžších, co jich zná dělnická hnutí. A situace pracujícího lidu u nás, ve střední Evropě a v Československu, je dvojnásob těžká. Každý cítí strašlivá nebezpečí, jež nás všechny ohrožují.

V takové situaci je prvním příkazem zachovat chladnou hlavu, viru v budoucnost dělnického hnutí a nepropadat panice.

Těch, kdo šíří paniku, věru dnes není málo. Jedni panikáři vidí stromy zahranického fašismu růst do nebe a spěchají se glajchšaltovat nějakým kompromisem s fašistickým vlkem, jako by nevěděli z tolika zkušeností, že fašismus pozře každého, kdo se s ním společí. Druzí neméně panicky svádějí dělnickou třídu k opuštění třídního boje, ke „svatě jednotě“ v zájmu kapitalistických měšců a k opakování 4. srpna 1914.

Proti tomu je především třeba říci: proletáři, hlavy vzhůru! Není pochyby, že nás čekají strašné časy, ale zároveň zrají podmínky osvobození pra-

Protestujeme!

Byl nám dodán následující pr-iev významných českých intelektuálů, který srdečně vítáme a kterému popřáváme místa tím ochotněji, že jej ostatní tisk kterému byl zaslán, umlčel.

Redakce Proletářských novin.

K novému moskevskému procesu pokládáme za svoji povinnost říci veřejně, že metody, jakými jsou vedeny procesy proti někdejším vůdcům Říjnové revoluce a vynikajícím vědeckým pracovníkům, nás naprosto nepřesvědčují o vině obžalovaných. Nevěřili jsme nikdy a nevěříme ani dnes, že většina Leninových spolupracovníků byli zrádci socialismu a špióny zahraničních velmocí. Jako přátelé Sovětského svazu a stoupenci mezinárodního hnutí dělnického připojujeme se k protestu, který zaslala do Moskvy francouzská Liga pro lidská práva.

Frant. Bidlo, malíř; Boh. Brouk, spisovatel; Václav Cerný, spisovatel; J. L. Fischer, docent Masarykovy univ. v Brně; dr. L. Görlich, lékař; Frant. Halas, básník; Jar. Ježek, skladatel; Václ. Kaplický, spisovatel; Fr. Kovárna, docent Karlovy university v Praze, Jan Noha, básník; K. Reiner, skladatel, Jar. Seifert, básník; K. Teige, spisovatel; Toyen, malířka.

Mají-li platit bohatí, bojujte za zvýšení mezd!

Faksimile titulní strany *Proletářských novin* dokládá, že emotivní protest proti politickým procesům v Moskvě odmítly jiné redakce otisknout. Znění protestu také ukazuje, že pochybný mýtus o zlatém věku „leninské éry“ byl v českém prostředí rozšířen již ve 30. letech.

proti moskevským procesům. Závěrem je tedy možné shrnout, že Jaroslav Bouček napsal portrét významné postavy českých moderních dějin, který si však zaslouží druhé rozšířené vydání. V něm by autor měl více využít archivní prameny a opravit faktografické chyby. [PB]

Repatriace. Dne 8. prosince 1953 došlo v sovětské pohraniční stanici Čop za účasti zástupců československého Ministerstva vnitra k převzetí 146 v sovětských gulazích internovaných československých občanů (139 mužů, 5 žen a 2 děti), kteří byli rozhodnutím prezidia Nejvyššího sovětu SSSR ze dne 27. března t. r. amnestováni a repatriováni do ČSR. Jednalo se o bývalé příslušníky německé, slovenské a maďarské armády, ale rovněž o civilní osoby zavražedené během války i po jejím skončení sovětskou kontrarozvědkou do Sovětského svazu. Nutno podotknout, že uvedený počet propuštěných byl jen nepatrným zlomkem takto skutečně postižených. Převážná část předaných osob pocházela ze Slovenska. Z toho bylo 56 Slováků, 36 Maďarů, 5 Ukrajinců a jeden repatriant židovského původu. Z českých zemí Sověti propustili 27 Čechů, 21 Němců a jednoho muže ruského původu. Více než polovina propuštěných osob se narodila po roce 1920, ostatní byly starší 33 let a jen 4 byly starší 53 let. Mnohem pestřejší byl naproti tomu sociální původ: 67 dělníků a rolníků, 43 studentů, úředníků a ostatních představitelů inteligence, 27 živnostníků a 6 osob bez povolání. Amnestováni byli po převzetí převezeni zvláštním vlakem přes sovětskou hranici, na československém území mimo prostor železniční

stanice Čierna přeloženi do připravených autobusů a ještě téže noci odvezeni za stálého střežení do Ústavu nápravného zařízení v Levoči, kde pro ně bylo připraveno ubytování. Po nočních odpočinku prošli všichni důkladnou lékařskou prohlídkou, byli vyfotografováni a v průběhu 9.–11. prosince 1953 postupně podrobeni krátkému orientačnímu pohovoru. Podle oficiálních výsledků lékařského vyšetření byl celkový zdravotní stav repatriantů dobrý. Pouze tři z nich byli vážně nemocni, u 20 byla zjištěna tuberkulóza v různém stádiu, vysoký krevní tlak, zraková choroba a kýla. – Pro účely celé akce byla usnesením politického sekretariátu ÚV KSČ z července 1953 zřízena zvláštní komise složená ze zástupců sekretariátu ÚV KSČ, bývalého Ministerstva národní bezpečnosti, Ministerstva vnitra a Ministerstva pracovních sil. Kromě zjišťování totožnosti a určování pracovního zařazení prováděli její pracovníci mezi amnestovanými „*politickou práci, po skupinách jim vysvětlovali naše politické zřízení, budovatelské úsilí, poměry na vesnici i ve městech. Dostávali denní tisk, obrázkové časopisy, byly jim promítány filmy. Byla jim vydávána strava podle normy pro závodní kuchyně.*“ Oficiální zpráva ministra vnitra Rudolfa Baráka o průběhu celé akce (AMV Kanice, f. A 2/1, in. j. 568) velice zaníceně informovala o údajném nadšení a uvědomění propuštěných: „*Přesto, že převážná část amnestovaných občanů nebyla v Československu více než 8 let, byli dobře informováni o poměrech u nás, znali – ze sovětského tisku, který četli – představitele naší strany a vlády, věděli o velkých stavbách, znali organizaci*

státní správy a věděli o různých potížích, s nimiž se setkáváme ve městech i na vesnicích. Dychtivě sledovali výklad členů komise a vypyтали se na další nejrůznější podrobnosti, zejména se zajímali, kde mohou pracovat, jaké jsou u nás mzdy a ubytovací možnosti, zda se mohou vrátit ke svým rodinám a podobně. Pohotově situaci u nás srovnávali s poměry v SSSR, které chválili a s hrdosťou vyprávěli, že mohli pracovat „po speciálnosti“, tj. podle povolání, ve kterém byli vyškoleni.“ – Ve dnech 11. a 12. prosince 1953 byli čs. repatrianti postupně po skupinách propuštěni. Všichni byli vybaveni prozatímními průkazy totožnosti, jízdenkami, pracovními umístěnkami a osobním kapesným ve výši 200 až 500 Kčs. Šatstvo bylo vydáno jen těm, kteří to nutně potřebovali, nebo těm, kteří byli odesíláni do měst v českých krajích, aby svým zjevem nebudili pozornost. Současně s tím byli o jejich příjezdu do jednotlivých krajů vyrozuměni vedoucí tajemníci krajských výborů KSČ a náčelníci krajských správ MV. Spolu s veškerým shromážděným materiálem obdrželi instrukce o přístupu k propuštěným osobám. Mělo jim být především znemožněno zaměstnání v „klíčovém průmyslu“, ve městech jako Praha, Brno, Plzeň a Bratislava a v místech poblíže bavorských a rakouských státních hranic. Před propuštěním bylo amnestovaným zdůrazněno, „že jsou propuštěni na základě nejrozsáhlejší amnestie [...] a že záleží na jejich dalším životě a práci, jak osvědčí svůj poměr za tento čin Sovětského svazu“, dále pak, „že mají mluvit pravdu o sovětských poměrech v SSSR, nezapomenout, že se z velké části zúčastnili boje proti státu děl-

níků a rolníků, ač sami jsou dělníci a rolníci“. Byli upozorněni, „že se kolem nich budou pohybovat různé reakční živly i přímí vyzvědači a že podle našich zákonů chráníme státní tajemství nejen proti vlastnímu státu, ale i našeho spojence Sovětského svazu“. – Zprávu o průběhu repatriace ministr Barák uzavřel slovy: „Propuštěné osoby děkovaly za peníze, šaty a urychlené vybavení jejich věcí, poněvadž nečekaly, že v tak krátké době je propustíme. Podle dojmu, které má komise za 5denní styk s těmito občany, je možno soudit, že více než 60 % je lidí, [kteří] prošli účinnou výchovou v SSSR, a že se z nich stanou dobří občané i bojovníci za mír, neboť velkou část svého života strávili v pracovních táborech mimo své rodiny, právě v důsledku válečných událostí. Asi 30 % se neprojevílo. Zbytek tvoří elementy, které se zdály být nespolehlivé. Podrobnou zprávu o jejich chování v SSSR slíbily sovětské orgány předat diplomatickou cestou.“ [RK]

Sonda. Z dnešního hlediska jistě zajímavou sondou do názorového spektra československé populace 1. poloviny 50. let 20. stol. je v Archivu MV Kanice dochovaný materiál II. zvláštního odboru Ministerstva vnitra o průzkumu veřejného mínění obyvatelstva, prováděného kontrolou listovních poštovních zásilek ve vnitřním a zahraničním poštovním styku pro účely vyhotovování týdenních přehledů uveřejňovaných v tajném bulletinu ÚV KSČ (AMV Kanice, f. A 2/1, in. j. 557). Tak například v době od 14. 11. do 28. 11. 1953 bylo zkontrolováno celkem 30 854 listovních zásilek ve vnitřním poštovním styku a 22 347 listovních zá-

silek tuzemských pisatelů do zahraničí. Z tohoto počtu byly vytěženy pro potřeby průzkumu o náladě obyvatelstva poznatky z 4 550 dopisů, což představovalo přibližně jen 7 % z celkového počtu kontrolovaných dopisů. Průměrně byl kontrolován každý 40. dopis soukromého obsahu. – Z celkového množství poznatkových dopisů 95 % pisatelů reagovalo na podmínky hmotného osobního zabezpečení. Hlavním tématem, kterému pisatelé všech třídních a sociálních skupin věnovali pozornost, byl nedostatek peněz a malá koupěschopnost. Jen 6 % z nich se zabývalo vnitropolitickou a hospodářskou situací republiky. – Nespokojenost nad nedostatkem peněz se v největší míře projevovala u důchodců a žen v domácnosti. Této skupině obyvatelstva vadil omezený výběr pracovních příležitostí a propouštění ze zaměstnání. Značná část z nich pak ostře kritizovala špatnou kvalitu výrobků, nedostatečné přídíle a vysoké ceny uhlí. – Dělníci kritizovali časté vypínání proudu, jež mělo vliv na snižování výdělkových možností, zejména osob pracujících v úkolové mzdě. Stěžovali si na nedostatečnou nemocenskou podporu a značné pracovní vypětí v závodech. Kladně hodnotili zdravotní a sociální péči o dělníky, lázeňské rehabilitace a rekreace. – Zemědělci a členové JZD kriticky klasifikovali nedostatky v odměňování práce v družstvech. V tomto problému spatřovali hlavní příčinu odchodu mnoha zemědělců z družstev a jejich rozpadu. Z jejich dopisů vyplývalo, že „*je to hlavně vlastní sobeckost, pro niž členové neplní řádně své pracovní povinnosti, v neposlední řadě důsledek toho, že k členství v JZD*

byli získáni sliby neb i nátlakem“. Značná nespokojenost se týkala špatného zásobování venkova a v konfrontaci s prodejními cenami zemědělského spotřebního zboží nízkých výkupních cen zemědělských produktů. Samostatně hospodařící rolníci si zase často stěžovali na vysoké dodávkové povinnosti, vysoké daně a dělení „kulackých“ usedlostí. Ironicky pak poukazovali na úroveň hospodaření v JZD. – Živnostníci projevovali v korespondenci obavy z trestního postihu pro drobné přestupky a upozorňovali na značnou odpovědnost při vedení svých podniků. S tím pak souviselo jejich rozhodnutí odhlašovat živnosti a odcházet za prací do továren. – Z dopisů studentů (1 %) byl patrný pouze zájem o časopisy a filmy z kapitalistických zemí a o cestování do ciziny za účelem zdokonalení se v cizích jazycích. Naopak minimální pozornost byla z jejich strany věnována otázkám vnitropolitické a hospodářské situace. U této skupiny pisatelů přitom tvůrci vyhodnocení nacházeli nejmenší procento kladných projevů. – Zajímavé byly projevy občanů německé národnosti. Z nich byl patrný nejen jejich malý přehled o vnitropolitické problematice, ale „*i zásadně nesprávné chápání národnostní otázky ze strany odpovědných osob české národnosti*“. Proto v dané korespondenci převažovaly stížnosti Němců na to, „*že jejich děti nejsou vyučovány v německé řeči a že mají nedostatek školních pomůcek, že nemohou volně navštěvovat své příbuzné v Německu...*“ Nespokojenost německé menšiny s jejím osobním životem v ČSR negoval pouze jeden pisatel z okresu Jablonec nad Nisou, „*který s uspokojením sděluje, že je-*

jich poměry v ČSR se značně zlepšily, děti navštěvují německou školu a mají německé skupiny lidové tvořivosti...“

I v tomto případě si však autor neodpustil poukázat na „špatný postoj některých soudruhů české národnosti, kterým musel vysvětlovati zásady marx-leninské národnostní politiky“. – Všeobecné drobné poznatky z projevů adresátů všech sociálních a třídních skupin se vztahovaly k některým „nešvarům“ v národním hospodářství a ve veřejné správě: nedostatek náhradních součástí k jízdním kolům, špatná jakost holících čepelek, fronty na některých úřadech a byrokracie. V jednom procentu dopisů hodnotili pisatelé (především z řad dělnictva) kladně péči strany a vlády o pracující výstavbou léčebných a zdravotnických institucí a rozvíjející se výstavbou bytů, rozkvětem kultury a zásobením trhu „hodnotnými a levnými knihami“. V závěru celého „přehledu o mínění obyvatelstva“ nechybí ani sportovní vsuvka: „*O utkáních sovětských sportovců s našimi hokejisty a fotbalisty byly stručné zmínky jen v nepatrném množství dopisů, z toho jedna polovina zaměřená proti našim hostům.*“ [RK]

Sovětské poradci. Ze zatím známých archivních materiálů nelze spolehlivě určit, kolik vlastně sovětských poradců působilo na Ministerstvu vnitra. První spolehlivý údaj, který je k dispozici, pochází až z října roku 1958. Tehdy politické byro ÚV KSČ projednávalo vcelku pozoruhodný návrh ÚV KSS na úplné odvolání sovětských poradců (jak vyplývá z kontextu zřejmě všech) z tehdejšího Československa a rozhodlo sice tomuto návrhu

jako celku nevyhovět, nýbrž ponechat sovětské poradce v rezortech Ministerstva národní obrany a Ministerstva vnitra, ovšem s tím, že jejich počet bude poměrně výrazně snížen. Z podkladových materiálů pro jednání politického byra lze zjistit, že v té době působilo na Ministerstvu vnitra 33 sovětských poradců, jejichž stav měl být snížen zhruba na polovinu (na 18). Mělo jít pro příště o hlavního poradce a tři jeho zástupce (pro StB, pro rozvědku – tedy I. správu MV – a pro vojska MV), dále měli v Československu i nadále zůstat čtyři poradci přímo na I. správě a po jednom poradci na II., III., IV. a VI. správě (VKR) a na Správě vyšetřování a také na VIII. správě (Správa ochrany). U krajských správ MV měli poradci zůstat v Bratislavě, Ostravě, Plzni a v Košicích. (Srov. NA, A ÚV KSČ, Zápis ze zasedání politického byra z 22. 10. 1958, a. j. 263.) Jaký byl tedy počet poradců na Ministerstvu vnitra, případně Ministerstvu národní bezpečnosti v 1. polovině 50. let se tedy můžeme zatím pouze dohadovat. Podle mého odhadu, opřeného o znalost různorodého archivního materiálu, uloženého v Archivu MV, pravděpodobně přesahoval 50 osob, a to možná poměrně značně. Je zapotřebí ještě dodat, že ani konec působení sovětských poradců na Ministerstvu vnitra nepřišel československé daňové poplatníky právě levně. Když byl totiž na základě uvedeného usnesení politického byra snížen, dostal každý z odcházejících ve smyslu *Kázeňského řádu StB* (sic!) věcnou odměnu v hodnotě 25 000 Kčs. To není ani dnes částka, nad kterou by běžný smrtelník mávl rukou, v roce 1958 se pak jednalo o sumu

vpravdě závatnou. (Srov. RMV č. 161 z 8. 12. 1958.) [JF]

Staré archivní protokoly. V 1. polovině letošního roku bylo zahájeno zpracování tzv. starých archivních protokolů, jejichž inventarizace byla ukončena v říjnu téhož roku. Jedná se o 71 protokolů (v podobě knih a sešitů), nacházejících se v Archivu Ministerstva vnitra – oddělení vyšetřovacích a operativních spisů. Největší část protokolů časově spadá do období 50. let minulého století, přesněji do let 1952–58. V ojedinělých případech se vyskytují záznamy jak z období před rokem 1952 (nejstarší zápis je datován k 10. březnu 1951 – v jednom z protokolů agenturních svazků), tak i z doby po roce 1960. V kolekci protokolů se vyskytuje několik druhů, jedná se o *protokoly fondů vyšetřovacích svazků* a *protokoly fondů zvláštních vyšetřovacích svazků*, pocházející od bývalé Správy vyšetřování StB, krajských útvarů StB a vojenské kontrarozvědky, dále pak *protokoly agenturních svazků* pocházející od jednotlivých centrálních správ StB, vojenské kontrarozvědky a Hlavní správy Pohraniční stráže, *protokoly osobních a operativních svazků*, jejichž původcem byl Sbor nápravných zařízení, *protokoly fondů operativních svazků* pocházejících od jednotlivých centrálních správ StB, krajských správ StB, vojenské kontrarozvědky a Hlavní správy Pohraniční stráže, *protokoly „KR“ zavedené na základě volných materiálů* pocházející od jednotlivých operativních správ MV, včetně krajských správ MV a vojenské kontrarozvědky. Dále se zde vyskytují *protokoly fondů objektových svazků, respek-*

tive jejich předchůdců pocházejících od krajských správ MV a vojenské kontrarozvědky a *protokoly map zpráv*, jejichž původcem je krajská správa StB Praha a její podřízené součásti včetně evidenčního oddělení. Jako poslední do souboru starých protokolů spadají *protokoly nevázaných osob* a *protokoly pracovních svazků* (vlastnoručních zpráv) pocházející od centrálních správ MV, vojenské kontrarozvědky, Hlavní správy Pohraniční stráže, Sboru nápravných zařízení a odboru železniční dopravy. V jednotlivých protokolech jsou zaznamenána jak příjmení a jména sledovaných osob (většinou uvedena data narození), tak i osob, které se staly tajnými spolupracovníky StB (bez data narození, někde však uvedeno krycí jméno a označení agenta) a také sledované objekty. Dále jsou zde občas zapsaná registrační a archivní čísla k jednotlivým svazkům, názvy a druhy svazků i následný pohyb jednotlivých spisů (druh odsouzení a paragraf, délka trestů, délka úlože svazku v archivu atd.) včetně uvedení skartace. [KU]

StB versus děti. Dozoru Státní bezpečnosti podléhaly tu více tu méně prakticky všechny vrstvy a kategorie obyvatelstva. Někdy se však do centra její pozornosti dostaly dokonce i děti, žáci základních škol. Jeden takový případ se stal na samém sklonku komunistické éry v únoru roku 1989. Při šetření záhadných výbuchů před budovami sekretariátů KSČ, které ostatně nevedly k žádnému úspěchu, byl pozorným občanem K. D. nalezen papírek s nápisem „*Pomstíme se. Ďáblové*“. Dotyčný občan nelenil a škartičku odevzdal na obvodním oddělení VB v Ža-

tcí. Na první pohled klukovina, legrace, ovšem ne tak tehdy a vypátráním autora byla podle zprávy náčelníka okresní správy SNB v Lounech pověřena „zvláštní skupina“, která identifikovala pisatele jako J. V. narozeného v roce 1978 a takto žáka čtvrté (!) třídy ZDŠ. Jmenovaný se k autorství přiznal s tím, „že to psal proto, aby postrašil kamarády a děti na sídlišti“. Preventivně-výchovné opatření mělo účinek a slíbil, že napříště „nic takového již nebude psát“. Žák byl předán k dalšímu kázeňskému řešení řediteli školy. Můžeme se jen dohadovat, zda-li následovala zhoršená známka z chování či bylo vše vyřešeno jen ředitelskou důtkou a zda byl dotýčný žák po listopadu rehabilitován. [DS]

Vyšehrad a Václav Černý. V Archivu Ministerstva vnitra, oddělení vyšetřovacích a operativních spisů, byl dohledán vyšetřovací spis z roku 1952 (a. č. V-1385 MV) vedený proti prof. Václavu Černému, který byl dne 18. 9. 1952 zatčen na základě rozpracování případu nakladatelství Vyšehrad. Spis obsahuje unikátní dokumentaci s fotografiemi, kde je zaznamenán mj. spolu s Dr. Edvardem Benešem, dále se zde nachází rukopis *Naše kultura a její jed*, nedatovaný, pravděpodobně z doby těsně po roce 1948. Je to unikátní filozofické zamyšlení, které se na 60 stránkách formátu A5 zabývá různými kulturními a politologickými tématy. Nezajímavá rozhodně není ani další profesorova osobní korespondence. Ve spise se zachovaly podrobné protokoly o výpovědích, dokonce i osobní profesorův dopis z vězení rodině. [XM]

Z deníku revolucionáře. Velitelství stanice SNB v Přelouči obdrželo v dubnu 1946 dopis jistého Miroslava Verneru z Liberce (AMV Kanice, f. M 7/8, in.j. 224). Jeho obsah, forma i pravopis charakterizují atmosféru poválečných dnů a jednu z podob hybatelů poválečného vývoje. Pro plastičnost uvádíme vybrané pasáže v původní podobě včetně pravopisných chyb: „*Já jako očitý svědek vipo-vídám toto... Byl jsem po celou válečnou dobu jako domovník, v Praze – Podolí Dvorecké nám. 597. V téže domě bylo celkem 27. nájemníků. S toho bylo 16. nájemníku Čechu, a 11. nájemníku němcu. Poněvadž tento dům byl s ústřed. topením, prostě moderní, bydleli v něm samý SS. gestapo a druzí jiní. Když přišla 5. května revoluce mohl jsem už jen spolu s kamarády zadržeti tyto němci: Dr. SS. K. Mack, pani Fry. Mertz, a pani Mariete Fischer, a tito všichni byli dodáni do internačního tábora v Praze. Pokud já vím jsou až dosud všichni zajištěni. A mimo toho jsem si byl pro jednu madam od gestapa až v Českém Krumlově kterou jsem přivezl s Pražskou policií zpět do Prahy do internač. tábora. S touto hyjenou od gestapa, se scházela v téže domě jak jsem již jméno zhora uvedl, pani Mariete Fischer..Pani Fischer přijímala společně s dámou od gestapa, návštěvy SS. důstojníky a různou branží s Pečkova paláce. A nyní jsem dostal správu, že prý snad pani Fischer měla být propuštěna na svobodu, k čemuž ji dopomohla její matka, na základě nějakých falešných podpisů lidí, kteří ji po celou okupaci vůbec neviděli jak ona se chovala a jak prosazovala Hüllera, a vněj věřila. Její matka jménem Malá, se po celou dobu války podepisova-*

vala takto: Johana Mally, Kladner Strasse No. 550. Pšchelouč. Tak vipadala zpáteční adresa, na každém poštovním balíku, který odesílala po dobu okupace své dceři do Prahy. Tuto svědeckou výpověď posílám na SNB. proto, jelikož se obávám že tato nebezpečná němka chodí po Přelouči bez německého označení, a nakonec snad dostala i naši příslušnost. Mně jako domovníku po celou válku neustále vyhrožovala německými pány a úřady. Proto žádám SNB. v Přelouči, by tento případ zjistil, a prosím laskavě o brzkou odpověď. v Případě že snad se odstěhovala prosím dejte mi zprávu, kdy a kam...“ [RK]

Zpěvák. Pokud jste v polovině 70. let chodili na koncerty Jaroslava Hutky, buďte si jisti, že „oči a uši strany“ (tedy nějaký ten příslušník StB, v dobové terminologii „operativní pracovník“) byly s vámi a bedlivě dohlížely na to, abyste neutrpěli nějaké ideové újmy, nedejbuh se nestali třeba „pravicovým oportunistou“. Příslušníci proto poctivě – v rámci akce Zpěvák – objížděli Hutkovy koncerty (např. 7. února 1975 v Chocni, 19. března 1975 v Hradci Králové, 16. června a 10. července 1975 v Pardubicích, 29. a 30. října 1975 v Českých Budějovicích) a monitorovali vše, co bylo řečeno. Pár drobných postřehů z estébáckých rozborů Hutkových písní vskutku dává tušit, že Zpěvák si počíná „rafinovaně“, neboť „...neútočí otevřeně, ale dvousmyslně“. (Citace pocházejí s vyšetřovacího spisu a. č. V-5147 HK, v hranatých závorkách jsou uváděny „komentáře“ StB; bez pravopisných úprav.) – „Má milá paní buďte teď klidná / už

Vám neublíží ta mrcha bídná / jen jděte na chodbu tam v klidu / vyčkejte ať při tom zápasu cosi / nechytete [Útočí na internacionální pomoc v roce 1968] ...popad jsem pohrabáč do pravé ruky / ke dveřím jsou to jenom dva skoky / jako svatý Jiříj...[moje pozn. zjistit bližší (zda svatý Jiří totožné)] ...Dávala se pohledem včerejších novin / bolest přijímala s nevědomostí světice / na hladinu řeky se lepil její stín / s nadějí, že pozůstalým zanechá pak / nejmíc v kapse tichý pozdrav... [označení současné politické situace jako doby temna...] ...Ze dne na den bez naděje, kráčí směrem nikam / nemá co by komu dal, jiným to zazlívá. / Je jako hora unavený / je jak potok pokřivený – domů [Útok na vnitropolitickou situaci v ČSSR.] ...Hradní stráž stále hlídá / u vchodu do hradu /v kanálech jsou krysy líné... [Třeba vyjasnit zda možno spojovat hradní stráž a jeho narážky na krysy.]...“ [W]

Zpravodaj Úřadu pro zpřístupňování dokumentů Ministerstva obrany ČR. V říjnu roku 2005 vyšlo první číslo *Zpravodaje Úřadu pro zpřístupňování dokumentů Ministerstva obrany ČR* (ÚZD). Úřad zahájil svou činnost dne 1. září 2002 a od té doby přijímá a vyřizuje žádosti a připravuje pro žadatele dokumenty ke zpřístupnění. Vydává také tzv. seznam osob evidovaných jako spolupracovníci Hlavní správy vojenské kontrarozvědky (HS VKR) jako součásti Státní bezpečnosti, seznam objektových svazků a seznam personálních spisů příslušníků HS VKR. Tyto dokumenty zůstávaly až do roku 2002 utajované a díky zákonu č. 107/2002 Sb., garantem jehož realizace je

ÚZD v rámci Ministerstva obrany, má veřejnost možnost se s nimi podrobněji seznámit a odhalit tak praxi Státní bezpečnosti při potlačování politických práv a svobod v letech 1948–1990. – *Zpravodaj* začal vycházet právě za účelem dostatečné informovanosti o službách, které může ÚZD veřejnosti nabídnout. Na jeho stránkách se postupně seznámíme s činností jednotlivých oddělení úřadu, popíší nám, jak vznikají seznamy spolupracovníků HS VKR, chybět

nebudou ani novinky z úřadového dění. To vše vždy jedenkrát za čtvrt roku. [XM]

Zpracovali Petr Blažek [PB], Jan Frolík [JF], Radek Kučera [RK], Xenie Müllerová [XM], Marie Muzikantová [MM], Anděla Slavíková [AS], Dalibor Státník [DS], Kateřina Urbanová [KU], Pavel Vaněk [PV], Vladimíra Vaníčková [W], Tomáš Zapletal [TZ]; sestavil Radek Kučera.